

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

DE HEILIGE RICHTING

Het is vandaag 100 jaar geleden dat Frederik van Eeden geboren werd, in Haarlem, even buiten de Kleine Houtpoort aan de ingang van de Haarlemmer Hout, in de wereld van Hildebrand. Toen hij stierf, in 1932, was er een wereldoorlog geweest, revolutie in Rusland, economische wereldcrisis, en Hitler ante portas. Maar het leven van Van Eeden valt bijna helemaal voor 1914, en verliep zonder 1914 en de buitelandse wereld daarna te verwachten. Wij kunnen ons de beslotenheid van voor 1914, vooral in Nederland, niet goed meer voorstellen. Zijn er wel ooit zoveel door stand en vooroordeel bijgehouden coterieën geweest als tijdens het burgerlijk gedijs van de 19e eeuw, tweede helft? Het hele leven was door schotten en hokken verdeeld waarin alle beweging tot stilstand kwam, en in Nederland waren de hokken kleiner dan bijvoorbeeld in Engeland of Frankrijk. En alles spreekt dan nog vanzelf: dat Willem III leve, dat Nieuwenhuis zakjes moet plakken en Toekoe-Oemar hangen. De techniek had het dagelijks leven nog niet aangeraakt, en bewegingssnelheid, die van het paard te boven gaande, was nog opgesloten in het, door schuttingen en sloten strikt omtuinde monopolie van de Hollandse IJzeren Spoorwegaanschaap, de Rhijnspeer, later de Staatspeer. Niet de stoommachine heeft het geestelijke leven veranderd, maar de explosiemotor, en de radio meer dan de krant. Natuurrampen en oorlogen spaarden ons dierbaar plekje grond, ontwoekerd aan de baren, een plaatselijke overstroming verwekte een collectie en expeditie naar Atjeh, Bali en Lombok hielden de illusie wakker, dat wij als vanouds een weerbare natie waren. De 19e eeuw waarin Van Eeden leefde zag wel problemen ontstaan maar was uiterst onzeker omtrent hun mogelijke consequenties, laat staan oplossingen. Alleen de natuurwetenschap was zeker van haar succes en meende de wereld bijna helemaal verklaard, dat wil zeggen: tot stof, kracht en wetmatigheid herleid te hebben. Hoe het daarbij in het gunstigste geval

met het geloof en de daarin wortelende moraal ging, heeft Van Eeden getypeerd in dit antwoord, dat Darwin, in De Broeders, aan Adam geeft:

Eerwaarde, goede vader, doe mij geen ethische vragen. Ik was maar een molen die wetten maalde uit groote stapels feiten, en hield mij altijd onbevoegd tot meer."

In het voor het geloof gunstigste geval, want de meeste natuurgeleerden waren niet zo bescheiden, zich onbevoegd te verklaren. Zij staken hun atheïsme niet onder stoelen of banken, en van hun opvattingen drong het een en ander tot een groter publiek door, al dacht dat liever niet verder. Het beleefde wel, meedainend op dramatische melodieën, een „Götterdämmerung" die zich aan gene zijde van het voetlicht voltrok, maar besepte liever niet, dat er aan deze zijde een Götterdämmerung plaats had. De stem van Nietzsche werd in ons land door weinigen gehoord, en men was nog lang niet toe aan een rustig anti-christelijk betoog als Gerhard Szczesny's *Zukunft des Unglaubens*, 1958.

Ook was het woord „humanisme" nog niet vernieuwd: het betekende nog uitsluitend de op de studie der klassieke gerichte geesteshouding van geleerden uit de 15e en 16e eeuw. Gaat men zoeken naar neohumanisten in de vorige eeuw, dan vindt men in Nederland als een van de belangrijkste en zeker populairste: Frederik van Eeden. Populair werd Van Eeden al jong, door de Kleine Johannes, het diepzinnige sprookje dat hij tussen zijn doctoraal medicijn en zijn artsexamen schreef zonder in het minst te vermoeden, dat het in vrijwel alle cultuurtalen vertaald zou worden, en 80 jaar later bekend en geliefd zou zijn in China. Het verscheen in de eerste jaargang van de Nieuwe Gids en diende als blikvanger om dit extremistisch revolutionaire tijdschrift onder de aandacht van het publiek te brengen.

Enkele blijspelen, waarvan De student thuis

het op het dilettantentoneel lang heeft uitgehouden en de dichtbundel *Ellen* bevestigden de goede naam die hij verworven had, al is het nu wel lang geleden dat jonge mensen met deze verzen dweepten. Maar vooral ouderen onder U, mijn hoorde, herinneren zich Van Eeden behalve als schrijver en dichter, als sociaal hervormer, een functie van zijn wezen die heel wat minder in de smaak viel. Immers hij probeerde in de kolonie Walden tussen Bussum en 's-Graveland het socialisme in praktijk te brengen en spaarde de van kapitaalrente levenden zijn kritiek niet. En U herinnert zich hem als de parapsycholoog, die in ontroerend proza beschreef hoe hij het sterven van zijn zoon Paul als een ontwaken gezien had.

Van Eeden was een van die sterk levende mensen die zich nergens mee kunnen bemoeien of er gebeurt wat. En door zijn intelligentie en wijde blik was hij in staat veel voze zekerheden te ontmaskeren, veel duffe conventie te doorbreken. Hij was iemand die ruimte schiep, en daar was, zoals ik al even geschetst heb, behoefte aan. Dit is het vooral, waar jongere tijdgenoten hem dankbaar voor geweest zijn. Men moet Van Eeden zien als kind en klein-kind van bloemkwekers, die als medicus de biologie nader leerde kennen en onder de indruk kwam van Darwin's evolutieleer. Hoe hij tegen Darwin opzag blijkt uit een passage uit de brief die hij op 21 juli 1895 aan Van Deyssel schreef. Hij logeert in Engeland en ontmoet mevrouw Darwin. „De vrouw van Darwin's des grooten Darwin's eigen oudsten zoon. Ze nam mij mee in haar huis, stelde mij voor aan haar man en liet mij haar bloemen zien. Haar dochttertje Gwendolin Darwin bracht ons kersen in haar voorschoot. Dit alles was voor mij, wat het

voor Cobet (beroemd Leids hoogleraar in het Grieks) zou geweest zijn, met Saffo zelf uit wandelen te gaan in het dal Tempe”. Maar toch nam hij Darwin's mechanistische verklaring van de evolutie niet over; hij gaf het evolutieprincipe een ruimere en geestelijke duiding: het werd voor hem de verlossing uit het pessimisme van de uit grote stapels feiten wetten malende natuurwetenschap. De 18e eeuw had even geloofd in de beste van alle mogelijke werelden, maar dit optimisme was in de 19e eeuw verloren gegaan. Blinde wetmatigheid van alle gebeuren, waardoor het vrije wilsbesluit van de mens tot een illusie werd, was geen bezielend inzicht.

Hieruit bevrijdt Van Eeden zich door een hypothese die jaren later door de bioloog Hans Driesch bevestigd scheen te zullen worden en waarover U het snelst kunt worden ingelicht door Felix Ortt's studie *De Schepping* die een jaar of dertig geleden bij de Wereldbibliotheek in de serie *Handboekjes* verschenen is, de hypothese namelijk dat de evolutie niet, zoals Darwin leerde, tot stand komt door de werking van blinde krachten, maar door een in alle leven wonende gerichte kracht, die het duidelijkst waarneembare blijk is van Gods aanwezigheid in Zijn schepping. Vandaar dat Van Eeden de richting waarin de evolutie gaat, in zijn *Lied van Schijn en Wezen* de Heilige Richting noemt. Maar laat mij eerst enkele zinsneden aanhalen uit zijn *Studies*. Hij zegt het daar zo: „Ik weet dat er een Doel is, omdat er zoiets als een Wil is. Het wil in mij. Het leeft, het doet in mij en dat Leven en dat Doen heeft Richting. Ik weet niet vanwaar, ik weet niet waarheen — ik weet ook niet waarom of waartoe — maar ik zie, ik besef, ik gevoel het zeer bepaald gericht zijn van mijn leven.” Dit is van 1891. Twee jaar later, als zijn geestelijke leven, tijdens

wilt u ruilen?

De buitenwerkcommissie heeft het plan om woningruil in Nederland gedurende de vakantie te bevorderen.

Indien u in principe hier iets voor voelt, verzoeken wij u ons dit op te geven en ons de volgende gegevens te verstrekken.

A. Wat u te bieden heeft.

1. Grootte der woning met aantal slaappleatsen.
2. Korte omschrijving der omgeving.
3. De periode.

B. Wat u wenst.

1. Aantal slaappleatsen en grootte van de woning.
2. Welke omgeving.
3. Bijzondere wensen.

C. Naam, adres, woonplaats, beroep, telefoonnr.

Wij maken lijsten op, waarin bovengenoemde gegevens zijn verwerkt. Deze lijsten worden aan de deelnemers rondgezonden. Daarna kunt u zelf contact opnemen met de op meergenoemde lijsten voorkomende personen.

Gelijktijdig met uw aanmelding dient u f 2,50 voor administratiekosten over te schrijven op postrekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond met omschrijving „Woningruil”.

Heilige Richting, linie van genade,
dit is des levens eerste zege, aan
te nemen dat zij is, en al het kwade
te zien als zwart schuim op een zwarte zee,
beziijden 't spoor van een wit schip, beladen
met mensen en veel lampen. 't Groeft
 een snee
door waatren zonder licht en langs de ranke
zijen glijdt af het duister schuim gedwee.
Na dit beeld van het schip volgt dat
 van de vuurpeil:
Van 't leven is één ding heilig,
 één volmachtig vrij
aller beperking, ganschelijk ontheven
aan ban van ruimte en tijd, ook zonder hen
onaangetast in zijn essens gebleven: —
heilige Richting, linie die ik ken
te zijn het willend Zelf.

Dit geloof is de achtergrond geweest van Walden, dat de betere samenleving ineens wilde verwelijken met willekeurige mensen in willekeurige omstandigheden, en daar niet in slaagde. Zijn vertrouwen in de menselijke natuur was te groot, maar dat heeft hij pas moeizaam erkend door veel later, in 1922, katholiek te worden. Al heeft hij een bij uitstek praktisch socialist willen zijn, toch was hij tegelijk de romantische dromer, die klaar staat om het wonder te zien gebeuren. Dat wonder waarom de Kleine Johannes in zijn avondgebedje altijd vroeg, en dat tenslotte kwam in de gedaante van Windekind.

di.	5 april	AVRO	16.00 uur	Dr. D. H. Prins: „De verantwoordelijkheid van de mens als opvoeder”.
zo.	10 april	VARA	9.45 uur	Dr. J. P. v. Praag — „Dromers en realisten”.
ma.	18 april	(tweede paasdag)	VARA 9.45 uur	Prof. dr. G. Stuiveling — „Uit humanistisch oogpunt”;
zo.	24 april	VARA	9.45 uur	Prof. dr. T. T. ten Have — „Luisteren”.
zo.	1 mei	VARA	9.45 uur	Dr. H. Bonger — „Waar het op aan komt”.

DEUGD

Vaak heb ik mij afgevraagd of de deugd werkelijk beloond wordt. Niet, omdat ik van plan was in hope op een beloning de deugd te gaan beoefenen. Och neen, want wie zijn levensplan op zulk een hoop zou bouwen, zou reeds daarmee zoveel ondeugdelijkheid bewijzen, dat hij elk uitzicht op loon wel zou kunnen opgeven. Persoonlijk doe ik eerlijk gezegd maar wat. Dat heeft mij tot nu toe geen al te grote last bezorgd. Ik ben een keer of wat bekeurd wegens het berijden van een fiets zonder deugdelijk achterlicht (het was tussen een half uur na zonsondergang en een half uur voor zonsopgang) en in dienst van het vaderland is mijn strafblad ontsierd door een waarschuwing, vijf dagen licht en acht dagen verzuwaard arrest, wijl ik de deugd van de gehoorzaamheid onvoldoende had beoefend. Maar dat is zo lang geleden, dat niemand mij dat meer nadraagt en ik ga tegenwoordig zelfs op goede voet om met sergeanten en vaandrags. En onlangs heb ik nog een sigaar gerookt met een kolonel b.d. Voor de rest lieg ik normaal, ben jaloers, hebzuchtig, onbarmhartig en zo, maar niet in die mate, dat de burens er werk van maken. Want op andere tijden kan ik de zon in het water zien schijnen, geef eens wat weg en strijk een enkele rimpel glad. Ik neem dus aan, dat de rekening ongeveer sluit, en dat ik geen dividend mag verwachten, noch ook moet bijpassen. Het probleem van de beloning der deugd heeft mij, als filosofisch probleem zagezegd, bezig gehouden vanaf de tijd, dat ik de kerstboekjes las, die de heer Callenbach het licht doet zien. In deze werkjes was (misschien: is) het regel, dat de ondeugden hun trekken thuis krijgen en dat de deugdzamen een heerlijk licht zien opgaan. Dit leek mij een uitstekende regeling, maar reeds in mijn jeugd had ik het vage vermoeden, dat de zaken op deze planeet niet zó vlot werden afgewikkeld. Het ging mij allemaal iets te automatisch en ik begon de heer Callentach en zijn boekjes te wantrouwen, die in het beknopte bestek van ongeveer 96 pagina's de zaken altijd in het voordeel van de deugd wisten te beslechten. Terwijl de ontspanningslectuur, die ik op latere leeftijd doornam, de optimistische en opbouwende kijk van de kerstboekjes scheen te staven, bleek mij, dat de echte Literatuur er heel anders over dacht. Maar al te vaak kwam in gerenommeerde kunstwerken de deugdzame onder de afschuwelijkste omstandigheden aan zijn einde, terwijl allerlei onguur gespuis zich in weelde baadde. En in de allernieuwste literatuur schijnt het onbehoorlijk te zijn de deugd te beoefenen. Slechts bekrompen krentenwegers, lachwekkende figuren en heel grote domcenen houden zich aan enkele conventies, maar de

hoofdpersonen zijn bereid met elke duivel een contract te sluiten desnoods zonder risicoclausule en zonder doorberekening. Dit alles heeft mij aan het twijfelen gezet. Maar mijn jongste ervaringen doen mijn inzichten toch weer overhellen naar Callenbach. De onberekenbare stroom, waarop mijn leven voortdobbert, had mij aan een maaltijd aangespoeld. Het was niet zomaar effe eten en het was zelfs meer dan hetgeen grote concerns voor medewerkers en potentiële reclamemakers aankondigen als „een eenvoudig hapje”. Het was een diner. Aan weerszijden van de borden lagen reeksen prik- en snijwerktuigen, er was een hele batterij van grote, grotere, zeer grote en heel kleine glazen, er was een gedrukte spijskaart, waarop geen woord Nederlands voorkwam en de hoeveelheid voedsel die iedereen voorgeschoteld kreeg was voldoende om een sterk man een hele week doodziek te maken.

Waren de aanzittenden nu allemaal zo slecht als de jonge literatoren ons willen doen geloven? Het leek er niet op. Al dadelijk één der aanzittenden, ikzelf, was niet zo'n kampioen der verdorvenheid, dat hij uit hoofde daarvan mede aanzat. Maar ook de tafelenoten maakten bijna zonder uitzondering de indruk vriendelijke en wellevende mensen te zijn. Zij riepen voortdurend: Gaat uw gang en na u en mag ik u even bedienen en op uw gezondheid. Zij wensten dus hun evenmens het allerbeste toe en lieten niet na dit metterdaad te bewijzen.

Af en toe gevoelde een der gasten zelfs de aandrang om zijn menslievende gevoelens in wijder kring bekend te maken. Dan tikte hij tegen zijn glas, vroeg het woord en sprak in geestige en bloemrijke taal woorden, die hem alleen maar zouden schaden, als hij er letterlijk aan zou worden gehouden.

En nu zou men kunnen denken, dat ik verblind door zilver- en glaswerk en onder de invloed van spijs en drank dit gezelschap te rooskleurig heb gezien. Maar dan wil ik toch even opmerken, dat meer dan de helft der aanwezigen voorzien was van een ridderorde. De verdiensten dezer lieden waren blijkbaar zo opzienbarend, dat zij zelfs de overheid waren opgevallen. Zij waren één of meer malen tot ridder geslagen. Hun deugden waren officieel erkend. En hoe duidelijk werden zij beloond. Hoe lieten zij zich de vissen in de wijnsauzen smaken. Ziehier, zo peinsde ik tussen kaas en vrucht, een gezelschap hoogst deugdzame mannen en vrouwen en zie eens hoe zij beloond worden.

Maar bij de koffie besloep mij plotseling de gedachte: Zijn ze misschien zo deugdzaam, omdat ze beloond zijn?

Een marxistische inval, maar het eten was nu toch op.

H. H.

zeilen

In het centrum van de zeilsport in Friesland, t.w. Langweer, heeft de B.W.C. een zeilkamp georganiseerd. Van 23 juli tot en met 6 augustus zijn er nog enkele plaatsen vrij. Totaal kosten f 55,— per week, incl. volledig pension en huur van de boten. U kunt er een onvergetelijk mooie vakantie hebben.

Vraag nadere inlichtingen bij het Centraal bureau, Oudegracht 152, Utrecht.